

ALFONS CHORUS:
BEELD VAN DE MENS
EN PSYCHOLOOG

Rogier Chorus

Alfons Chorus

Beeld van de mens en psycholoog

Rogier Chorus

ISBN 978 90 8850 888 2

NUR 681

© 2019 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, *Stbl.* 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, *Stbl.* 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich te wenden tot Uitgeverij SWP (Postbus 12010, 1100 AA Amsterdam-Zuidoost).

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf	12
Inleiding	15
De ontplooiing van de Nederlandse psychologie	15
Vier vragen	18
De biografische methode	19
De relationele biografie	22
Primaire bronnen	25
Secundaire bronnen	26
Indeling	27
I Een katholieke jeugd	29
Het Limburgse grensland	29
Arnold en Pauline	30
Opgroeien in een Limburgs dorp	32
Limburgs katholiek	34
Op weg naar het priesterschap?	35
Rolduc	36
Een betrokken mentor	37
Vincent Pijls	39
II Student in Nijmegen	41
De jonge Nijmeegse universiteit	41
Een jong vak aan de nieuwe universiteit	42
In het veld	44
Utrecht	46
Een studentenliefde die zou blijven	48
Het Nijmeegse studentenleven	51
Dietse gedachten	53
Een baan met perspectief	54
Fictieve bewegingen	56
III Onderzoek en praktijk	58
Een gedroomde bron van praktijkervaring	58
Het stenen beeldje	59
Het verfijnen van de indeling	59
Een wetenschappelijke primeur	61

Internationale erkenning blijft uit	63
Met de metronoom tegen ongedurigheid	65
De Nijmeegse vrienden	66
Het grote gezin	68
De eerste oorlogsjaren	69
Zuigeling en Kleuter	71
Privaatdocent	73
IV Bezetting en bevrijding in Nijmegen	75
Protestant en katholiek	75
Freud	77
Ideologische verblinding naast praktische zin	77
Geteisterd Nijmegen	79
De wetenschap weer centraal	80
Het lectoraat	82
Schrijfactiviteiten	84
V Nieuwe wetenschap aan 's lands oudste universiteit	86
Het Leidse Praesidium Libertatis bedreigd?	86
De nieuwe leerstoel	87
Vormgeven aan de nieuwe studierichting	89
Intelligentie-onderzoek	91
De 'Verenigde Faculteiten'	92
De Rijkspsychologische Dienst	93
Directeur of adviseur?	94
Verdere discussies over betaald advieswerk	95
Snelle groei	97
VI Naar en over de grenzen der wetenschap	100
Sociale psychologie	100
Plagiaat	100
Het Gerucht	103
Le symbolisme de l'amour	104
'Gewone' psychologie	106
Karakterkunde	107
De Evangelisten	109

Ontwikkelingspsychologie	109
Naar een dynamische typologie	111
De toekomst van de psychologie	112
Amerika	115
VII Gezin, vrienden en de samenleving	117
Het gezin in Oegstgeest	117
Opvoedingsmodel	118
De Leidse vrienden	121
Actief in de samenleving	122
Volksopvoeder	123
Ongehuwde moeders	125
Zwakzinnigen	126
Ondernemen in de zorg	127
Professionalisering	128
Pro Africa	130
VIII De biografische methode	132
De biografie in de psychologie	132
De 'oude' biografie	133
Zelfkennis: de autobiografie	134
Het drieluik afgerond	136
De Nederlander	138
Een lawine van reacties	140
Een conservatief beeld	142
De relatie van mens en dier	143
IX Het Leidse Professoraat herijkt	146
Nieuwe uitdagingen voor universiteit en studierichting	146
Een nieuwe faculteit; een nieuwe vakstructuur	147
Studenten en autoriteit	149
De medewerkers	150
Zijn collega's	152
Leiden in last	153
De knuppel in het hoenderhok	155
De opnieuw gewijzigde structuur: een groeiend isolement	156

X Roerige tijden, in en buiten de Academie	159
Het modelgezin onder druk	159
De Kerk als machtsinstituut	160
Maatschappelijk minder actief	162
Narijping bij zwakzinnigen	163
Verbreding naar autisme	165
Het ‘Nollen-syndicaat’ ontmanteld	166
‘Gewone’ psychologie opnieuw bezien	168
Een kritische ‘Chinees’	171
De Vrouw	172
Gevoelens	174
Persoonlijkheidspsychologie herbekeken	175
XI De laatste jaren	177
Een afscheid in mineur	177
Emeritaat	179
Schrijven met breed focus	180
Het afscheid	182
Tenslotte: de biografie	184
Conclusies	185
Keerpunten in een verleden tijd	186
Zijn studenten en de maatschappij	189
De wetenschapper	191
De biografische methode	194
De persoon Alfons Chorus	195
Samenvatting	198
Summary	203
Overzicht interviews	211
Bibliografie Chorus	212
Boeken	212
Andere publicaties	212

Bijlage Overzicht Plagiaatpassages	220
Eindnoten	222
Personenregister	240
Zakenregister	244

WOORD VOORAF

In de zomervakantie van 2007 bereidde ik mij voor op mijn laatste jaar in dienst van de Europese keramische industrie en op wat daarna zou komen. Bij een bezoek aan mijn broer Boudewijn toonde hij mij het archief dat hij had aangelegd over onze vader, Alfons Chorus. Het betrof stukken die na het overlijden van Chorus in 1998 niet waren overgedragen aan het Archief- en Documentatiecentrum Nederlandse Gedragswetenschappen (ADNG). Bij die stukken bevond zich een veertiental mappen met een nooit gepubliceerde aanzet tot een autobiografie.

Het doorbladeren ervan voerde mij terug naar mijn jeugd en de dominante rol die Chorus in zijn gezin had gespeeld, maar vooral naar zijn werk als psycholoog, waarop we als kinderen een beperkt zicht hadden. Ik meende zijn sterke en zwakke kanten als persoon redelijk goed te kennen, maar had nooit goed begrepen waarom hij een afscheid in mineur had genomen van zijn hoogleraarschap, en waar zijn negatieve opstelling in die latere jaren aan te wijten was. Ik besloot de zaken op een rij te zetten, en mijn bevindingen, aan de hand van dit familiearchief, op te schrijven. Dat was het begin van deze biografie.

Toen ik het idee kreeg om Chorus' levensverhaal te schrijven, vond ik dat hij ten onrechte in de vergeethoek was geraakt. Als jurist kon ik niet goed beoordelen wat hij voor de Nederlandse psychologie had betekend, al had ik als niet-vakgenoot misschien het voordeel van wetenschappelijke onpartijdigheid. Anderzijds wist ik heel goed dat ik me als zijn zoon kwetsbaar zou maken voor kritiek. Maar het feit dat Chorus toen al tien jaar dood was, had gezorgd voor de afstand die ik begreep nodig te hebben. Ik nam mij voor de valkuil te vermijden van de hagiografie, en zijn sterke, maar ook zijn zwakke kanten evenwichtig in kaart te brengen.

Allereerst wilde ik het beeld dat ik me van mijn vader had gevormd confronteren met de kijk die anderen op hem hadden. Dat vond ik de beste manier om tot objectiviteit te komen. Door die vroege gesprekken begreep ik dat ik Chorus' werk zou moeten lezen. Geen geringe opgave: het gaat om een kleine twintig boeken en minstens honderd artikelen in tijdschriften. De generalist die Chorus was, en wilde zijn, had zich bewogen op veel terreinen van zijn vak, en ook daarbuiten. Hij was opgetreden als volksoepvoeder en had in die hoedanigheid verschillende functies bekleed. Daarnaast had hij zich in zijn op het brede publiek gerichte boeken uitgelaten over ontwikkelingen in de samenleving en in de katholieke kerk. Dat hield voor mij in, dat ook ik me op die terreinen moest oriënteren.

Het werd me geleidelijk duidelijk dat ik me met zijn werk en de psychologie van zijn tijd diepgaand moest bezighouden, om zijn levensloop te kunnen begrijpen. In 2015 kregen mijn plannen extra vaart. De Leidse hoogleraar Willem

Heiser, die Chorus nog had meegemaakt, stelde me voor, gezamenlijk een artikel over hem te schrijven in het kader van de reeks *Pioniers van de Nederlandse Gedragswetenschappen*. Al doende kreeg ik er meer vertrouwen in, dat ik ook het wetenschappelijk aspect van Chorus' levensloop goed kon belichten. Na overleg met de Utrechtse universiteitshoogleraar Willem Koops besloot ik de biografie over Chorus als proefschrift te verdedigen.

Bij het schrijven heb ik van veel kanten steun gekregen. Allereerst van mijn promotores, met wie ik herhaalde malen, ook voordat ik het plan opvatte van de biografie een proefschrift te maken, diepgaand heb kunnen praten over Chorus en zijn tijd, en de historische ontwikkelingen in de Nederlandse psychologie. Die gesprekken vonden plaats op de werkkamer van eerste promotor Willem Koops. Mijn tweede promotor Willem Heiser had als opvolger van Van de Geer in Leiden, vanaf het begin van zijn studie met Chorus te maken gehad. Naast de statistiek, die hij doceerde, heeft de geschiedenis van de Leidse psychologie zijn grote belangstelling. Zo mochten wij samen het artikel 'Psycholoog van de menselijke levensloop' over Chorus schrijven in *Zeven grondleggers van de psychologie*. Van mijn co-promotoren was Jaap Bos al vroeg betrokken bij mijn schrijfwerk; zijn biografie *M.J. Langeveld – pedagoog aan de hand van het kind (2011)* was voor mij een voorbeeld. Koen Hilberdink werd op mijn verzoek co-promotor om het biografisch aspect van dit proefschrift gestalte te geven. Koen had in het *Biografie Bulletin* een in memoriam over Chorus geschreven, waarin hij op diens bestudering van de biografie inging, en ook opriep tot het schrijven van een biografie over Chorus. Na twintig jaar wordt die oproep nu beantwoord.

Ook ben ik de oud-studenten en -medewerkers van Chorus, die ik heb kunnen interviewen dankbaar. Zij brachten veel gegevens boven tafel die ik nooit in de archieven had kunnen vinden. Een lijst van geïnterviewden is opgenomen achterin dit boek. Ik wil enkelen van hen speciaal noemen. Ko en Annelies van Meel hielpen mij ook met mails en anderszins aan belangrijke informatie over het keerpunt in de opleiding psychologie in de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig. Nico van Oudenhoven ontving mij verschillende malen, was steeds erg begaan met het werk in voortgang en gaf belangrijke informatie over de rol van Chorus bij de zwakzinnigenzorg.

Mijn vriend Herman de Liagre Böhl leerde me doelgericht in de archieven te duiken, en benadrukte dat ik toch zeker het gehele werk van Chorus moest lezen. Ook gaf hij in verschillende fasen opmerkingen over de tekst in wording. Vriend en jaargenoot Kees Schuyt deed dat ook; hij was vooral behulpzaam bij het behandelen van Chorus' plagiaatskwestie. Mijn broers en zussen en mijn schoonzus Mária gaven als eerst-betrokkenen commentaar op passages van de tekst. Ik wil speciaal Laura

bedanken, die als enige van zijn kinderen in het voetspoor van Chorus psychologie heeft gestudeerd, en ook stage bij hem liep. Zij kon mij aan veel informatie helpen over zijn werkstijl, en de sfeer in het Psychologisch Instituut in de vroege jaren zeventig.

Ook mijn broers Boudewijn, die het familiearchief over Chorus heeft opgezet, met een uitstekend overzicht van zijn publicaties, en Jeroen, die de gegevens waarover hij beschikte met me deelde, evenals mijn oudste zus Monica, die nog herinneringen aan de oorlog had, ben ik dankbaar.

Onze kinderen en schoonkinderen wil ik bedanken voor hun steun en voortdurende belangstelling, waarbij Caspar ook wetenschappelijk advies heeft gegeven dat zeer welkom was.

De medewerkers van archieven en bibliotheken die ik bezocht mogen in dit dankwoord ook worden genoemd: van de Leidse Universiteitsbibliotheek, de Groninger Archieven, waar een deel van Chorus' archief berust, het Nijmeegse Katholieke Documentatiecentrum, het Rijksarchief en het archief van de F.I.O.M. in Amsterdam. Overal werd ik hartelijk ontvangen, en kreeg ik professionele steun. Ook dank aan Keith Paton, die mij hielp met de Engelse versie van de samenvatting.

De laatste woorden van dank zijn voor mijn vrouw Mirjam. Zij heeft me door al die jaren heen gesteund met dit werk, gaf raad en was een steeds beschikbaar klankbord. Aan haar draag ik dit boek op.

MECHELEN, 16 SEPTEMBER 2018

INLEIDING

DE ONTPLOOIING VAN DE NEDERLANDSE PSYCHOLOGIE

Voorordat de *dramatis persona* optreedt is het goed het toneel te verkennen waarop zijn of haar levensloop zich ontvouwt. Ook voor Alfons Chorus werd dat toneel bepaald door de maatschappelijke ontwikkeling in zijn tijd. Voor hem was vooral de verzuiling van de Nederlandse samenleving van belang. Zij bereikte een hoogtepunt tijdens zijn studiejaren voor de oorlog, maar onderging, na een nabloei in de jaren vijftig, een gestage neergang die zich voortzette tot het einde van de twintigste eeuw. Die ver- en ontzuiling, die sinds de studie *Verzuiling, pacificatie en de kentering in de Nederlandse politiek* (1968) van Arend Lijphard veel aandacht heeft gekregen, bepaalde Chorus' levensloop in hoge mate. Voor Chorus als wetenschapper was de ontwikkeling van zijn vakgebied, de psychologie, binnen dat maatschappelijke kader van nog groter belang. Reden om hier aandacht te besteden aan de ontplooiing van de Nederlandse psychologie in die jaren.

De psychologie heeft in Nederland relatief laat een wetenschappelijke status gekregen. Daarvoor zorgde de Wet op het Hoger Onderwijs van 1876: de 'zielkunde', zoals het vak toen werd genoemd, werd ermee een verplicht onderdeel van de studierichting wijsbegeerte. Ruut Eisenga schrijft in zijn *Geschiedenis van de Nederlandse psychologie* (1978) - die ik voor deze paragraaf geregeld heb gebruikt - dat de eerste Nederlandse hoogleraren in dit vak bij Duitse of Duits georiënteerde psychologen hadden gestudeerd.¹ In die beginjaren was het de Groningse filosoof Heymans (1857-1930) die in het voetspoor van Duitse voorgangers zoals Gustav Fechner (1801-1887) koos voor het psychisch monisme. In de verhouding materie - psyche meenden deze monisten dat de geest de materie inspireert en de werking van de hersenen wordt bepaald door het bewustzijn, en niet omgekeerd.

Heymans kwam zo tot zijn bewustzijnspsychologie, waarin hij bewustzijnsinhouden van de mens zag als een soort atomen die zich groeperen volgens natuurkundige wetten. Het zoeken naar dergelijke wetmatigheden voor psychische processen rangschikte hij onder de 'Algemene Psychologie'. Daarnaast moest er aandacht zijn voor verschillen tussen mensen: dat was het onderwerp van de 'Speciale Psychologie', waarover hij in 1929 een Inleiding schreef. Ook hier zocht Heymans naar wetmatigheden, die hij meende te vinden in het verband dat tussen individuele verschillen bestaat. De gegevens waarop hij deze wetmatigheden baseerde, moesten verzameld worden met een 'experimentele methode', door geduldige observatie van de werkelijkheid.

Zoals zijn Duitse tijdgenoten werd Heymans ingehaald door de politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. Met de Eerste Wereldoorlog kwam een eind

aan de dominantie van de positivistische wetenschapsbeoefening van die tijd. In Duitsland, dat voor de Nederlandse wetenschappers de toon bleef aangeven, hadden wetenschappers als Franz Brentano (1838-1917) bezwaar tegen de ‘elementaristische’ benadering van de mens door de positivisten. Men keerde zich af van de natuurwetenschappelijke aanpak, die verweten werd de mens te willen *verklaren* door het in elementen opgesplitst onderzoeken van zijn gedrag. Dat onderzoek moest wetmatigheden opleveren, die steeds zouden opgaan voor bepaalde facetten van dat gedrag. Zo kon alleen maar een verbrokkeld beeld van de mens ontstaan.

De nieuwe richting wilde de mens *begrijpen*, door hem in zijn gehele persoonlijkheid te benaderen. Dat was het streven van de Gestalt-psychologie, maar ook van de fenomenologie, die in die vooroorlogse jaren in Nederland, en tot de jaren zestig in Utrecht, de toon aangaf. Daarmee ging gepaard een groot geloof in de maatschappelijke opdracht van de psychologie, tot heil van de mens. P.J. van Strien beschrijft in zijn *Nederlandse psychologen en hun publiek* (1993) hoe deze meer geesteswetenschappelijke ontwikkeling in Nederland werd omhelsd in confessionele kring. Sprekend over een ‘reallocatie van de ziel’ legt hij uit hoe problemen die verbonden waren met levenshouding, seksualiteit, huwelijk en opvoeding, geleidelijk niet meer ‘normatief’ werden opgelost door dominees en priesters, maar een ‘empirische’ behandeling kregen van psychologen. Nederland werd volgens Van Strien vooral daarvoor het land met de hoogste dichtheid aan psychologen.

Een kristalliseringspunt voor de nieuwe richting werd de aan de Amsterdamse Vrije Universiteit verbonden Valeriuskliniek, waaraan psychiaters als Leendert Bouman (1869-1936) en Hen Rümke (1893-1967) verbonden waren. Zij hadden vooral belangstelling voor wat in die tijd psychopathologie, en later klinische psychologie genoemd werd. Rümke benadrukte dat psychisch leven zich nooit openbaart in afzonderlijke verschijnselen, maar dat de gehele persoonlijkheid moest worden bestudeerd. Daaruit vloeide een pleidooi voort voor het ontwikkelen van een persoonlijkheidsleer, een ontwikkelingspsychologie en zelfs een psychologie van de levensloop. Een voorbeeld van het laatste werd zijn bekende *Levenstijdperken van de Man* (1938).

Tegelijk had het gebruik van tests in de Eerste Wereldoorlog een grote vlucht genomen in de V.S., waar ze werden benut bij de rekrutering van soldaten. De basis hiervoor was gelegd door de Franse psycholoog Alfred Binet (1857-1911) en aangevuld door de Duitse bedenker van het intelligentie-quotiënt William Stern (1871-1938). Dat leidde tot de opkomst van de psychotechniek, een vorm van toegepaste psychologie die zich bijvoorbeeld ging bezighouden met tests voor school- en beroepskeuze. Deze richting werd in Nederland ingezet door de eerste voltijdse hoogleraar psychologie, Frans Roels (1887-1962). Roels’ leerling Theo Rutten

(1899-1980) had bij hem in Utrecht gestudeerd en was er een adept geworden van de toegepaste psychologie; hij kreeg begin 1931 in Nijmegen een aanstelling tot buitengewoon hoogleraar. Dat was ruim een jaar voordat Chorus één van Ruttens eerste studenten werd.

William Stern was ook in een ander opzicht een belangrijke referentie voor Nederlandse psychologen in die tijd. Hij had in 1900 *Über Psychologie der individuellen Differenzen* geschreven, waarmee hij de grondslag legde voor de ‘differentiële psychologie’, die vergelijkbaar is met de ‘speciale psychologie’ welke Heymans zoals eerder aangegeven in 1929 beschreef. Deze vorm van psychologie beschrijft de verschillen tussen personen, maar ook tussen groeperingen van personen. Daarbij worden testresultaten frequent gebruikt om te komen tot een kwantitatieve onderbouwing van die verschillen. Voor Stern was dat slechts een tussenstation. Hij koos tenslotte voor de bestudering van de mens als ‘unitas multiplex’, een eenheid waarin verschillende elementen zich samenvoegen, en kwam daarmee op hetzelfde spoor als de fenomenologen.

Vlak voor de Tweede Wereldoorlog, bij het begin van Chorus’ wetenschappelijke loopbaan, was het studiegebied van de psychologie in Nederland grofweg als volgt verdeeld: een voortzetting van Heymans’ bewustzijnspsychologie onder zijn opvolger H. Brugmans (1884-1961) in Groningen; toegepaste psychologie (psychotechniek en ‘praktische psychologie’) onder Roels in Utrecht en Rutten in Nijmegen; fenomenologie onder de psychiater Rümke en de pedagoog M. Langeveld (1905-1981) in Utrecht; tenslotte als buitenbeentje G. Révész (1878-1955) in Amsterdam, die in zijn gehechtheid aan de theoretische en waarnemingspsychologie de Duitse traditie van zijn leermeester Müller voortzette. Zijn leerlingen A. de Groot (1914-2006) en H. Duijker (1912-1983) zouden de weg effenen naar een meer exacte en statistische benadering van het vak, waarbij zij overigens bleven vasthouden aan de filosofische inslag van de Europees-continentale wetenschapsbeoefening. Zij werden wat later in die exacte oriëntatie bijgestaan door een nieuwe lichter psychologen, onder leiding van Chorus’ leerling J. van de Geer (1926-2008).

Intussen had de Amerikaanse psychologie in de Tweede Wereldoorlog een grote vlucht genomen. Zij werd vlak ervoor verrijkt door veel uit Duitsland gevluchte vakgenoten. Daarnaast had zij ook aan breedte gewonnen, mede doordat het massale onderzoek van militairen in oorlogssituaties een rijke voedingsbodem voor verdere analyses bood. De Amerikaanse wetenschapstraditie was utilitair gericht, ze had niet veel op met de ‘zware’ Duitse filosofie. Voor de psychologie betekende dat een duidelijke keuze voor wat later de ‘empirisch-analytische’ aanpak ging heten. Daarmee kwam de benadering van Heymans c.s. terug, maar op basis van veel meer cijfermateriaal werden nu inderdaad, soms indrukwekkende, wetmatigheden gevonden. Pas

langzaam maakte deze aanpak school in Europa. In Nederland gebeurde dat tegen het eind van de jaren vijftig, maar dat veroorzaakte spoedig een radicale breuk met het verleden. Tien jaar later was er nog nauwelijks een jonge psycholoog te bekennen die het hield bij de Europese kwalitatieve benadering welke vanaf de jaren dertig de toon had aangegeven.

De geschiedschrijving van werk en opvattingen van de eerste generatie hoogleraren psychologie in Nederland kan ons verduidelijken hoe, en waarom, de geesteswetenschappelijke oriëntatie verdween uit de academische psychologie en de psychologie tenslotte een empirisch-analytisch vakgebied werd. De ontwikkeling van het vak in de jaren 1930 – 1980 kan duidelijk worden toegelicht aan de hand van Chorus' levensloop. Hij was, als eerste hoogleraar psychologie in Leiden, een voorvechter van een psychologie die zowel *verklaart* (gebaseerd op de empirie) als *begrijpt* (op een meer literair-filosofische basis). Daarnaast wilde hij dat zijn vak dienstbaar was aan de samenleving, en resultaten boekte waarmee de behandelde mensen geholpen werden. De wens om dit te verduidelijken is een belangrijke overweging geweest voor het schrijven van deze biografie: een zorgvuldige analyse van Chorus' leven en werk kan zo bijdragen tot een beter begrip van de begintijd van de moderne psychologie in Nederland.

Een tweede overweging heeft te maken met de relevantie van Chorus' werk. Hij heeft geen school gemaakt, maar het is inmiddels ook duidelijk dat de *'verklarende'* empirisch-analytische aanpak gebaat kan zijn met een aanvullende kwalitatieve benadering, al is het maar omdat een strikt kwantitatieve benadering soms wetmatigheden oplevert die triviaal of niet reproduceerbaar zijn. Dat ligt natuurlijk niet aan die benadering op zich. Maar als zelfs de beroemde 'marshmallow test' van Walter Mischel,² die de zelfbeheersing van kinderen als maatstaf voor hun succes op school nam, volgens recent onderzoek geen overtuigende wetmatigheid blijkt op te leveren, is de vraag gewettigd of aanvullende kwalitatieve benaderingen, zoals de biografische methode die Chorus voorstelde, de experimenteel-analytische aanpak kunnen verrijken. Deze biografie gaat daarop in; zij stelt aan de orde waarom Chorus steeds meer de nadruk ging leggen op de *'begrijpende'* psychologie, en waarom hij er tenslotte door geïsoleerd raakte.

Vier vragen hebben richting gegeven aan de beschrijving van zijn levensverhaal.

VIER VRAGEN

'Inzicht in de vóórwetenschappelijke psychologie, zoals die te vinden is bij schrijvers als Shakespeare, Montaigne, Pascal en Dostojewsky, zou een onderdeel moeten vormen van de studie empirische psychologie.' Zo luidt een stelling, die Alfons Chorus in 1940 verdedigde bij zijn promotie aan de R.K. Universiteit Nijmegen. Ze geeft bondig weer waar

Chorus op uit was. Hij wilde de rijke bronnen van de literatuur benutten in de psychologie, die daarnaast ook empirisch, dat wil zeggen, gebaseerd op ervaring, moest zijn. Hoe kwam Chorus tot die opvatting, en vooral: waarom sloeg de Nederlandse psychologie enkele decennia na zijn promotie een richting in die het literair-historische aspect van het vak negeerde?

Een daaraan voorafgaande vraag rijst: hoe kon een jongeman van het Limburgse platteland, afkomstig van wat in het begin van de twintigste eeuw nog een verwaarloosde, en ook nog oer-katholieke, uithoek was van ons land, uitgroeien tot de all-round psycholoog die dat nieuwe vak in het liberale Leiden na de oorlog vorm mocht geven?

Daarnaast is er de vraag hoe de maatschappelijke verschuivingen in de twintigste eeuw hun weerklank kregen in zijn leven, zoals de ontzuiling en secularisering, de democratisering van het universitair onderwijs in de vroege jaren zeventig, en de groei van een hiërarchische maatschappij - die de opvoeding van de jonge mens tot verantwoordelijk staatsburger hoog in het vaandel voerde -,³ naar een open samenleving met meer ruimte voor het individu. Op al die punten koos Chorus positie, en moest hij in de loop van de tijd zijn standpunten herzien, of bleef hij, soms krampachtig, eraan vasthouden.

Tenslotte is er de vraag: hoe kan het dat zijn talenten hem zó ver brachten, maar dat hij op zijn levensavond niet tevreden was met wat hij had bereikt? Lag dat aan zijn persoonlijkheid, of was het zo dat zijn omgeving hem niet (meer) naar waarde schatte? Op deze vier vragen wil dit boek een antwoord geven. Het verband tussen deze vier vragen is te vinden in de persoonlijkheid van Chorus, het vak dat hij beoefende, en de maatschappelijke context waarin zijn levensloop zich afspeelde.

DE BIOGRAFISCHE METHODE

Deze biografie wil de vier hierboven geformuleerde vragen beantwoorden. Daarbij heb ik de ambitie de persoon Chorus en zijn werken op te roepen, hem in zijn tijd te plaatsen, aan te geven in hoeverre hij als psycholoog door de stand van zaken in zijn vak werd bepaald en ook hoe de ontwikkeling van de psychologie tenslotte zijn levenslot mee ging bepalen. Om dat verantwoord te doen is gekozen voor de vorm van een wetenschappelijke biografie.

Volgens letterkundige Marita Mathijssen “toont een *wetenschappelijke biografie* een academische attitude ten opzichte van de gebiografeerde”⁴. Dat is een ruime definitie, die zij vervolgens aanscherpt met een achttal criteria die merendeels voor de hand liggen (bronvermelding, scheiding feiten van interpretaties, plaatsen in de tijd). Zwaarder weegt haar laatst genoemde criterium, dat vraagt om een beschouwing over de opzet van de biografie met gemaakte keuzes en niet gekozen alternatieven, waarbij ook een

onderzoeksvraag kan worden geformuleerd die de biografie dan dient te beantwoorden. Vervolgens zet zij de wetenschappelijke biografie af tegen de *publieksbiografie* die wat losser met op wetenschappelijk onderzoek gebaseerde gegevens mag omspringen.

De onderzoeksvraag die Mathijssen geformuleerd wil zien moet inderdaad gesteld worden - in deze biografie gaat het om vier vragen - maar zij houdt ook een risico in, omdat bespreking van de levensloop van een mens niet mag worden verengd tot het veld dat die éne vraag bestrijkt, hoe veelomvattend zij ook is. In het geval van Chorus staan zijn wetenschappelijke prestaties centraal, maar er moest ook aandacht worden gegeven aan zijn maatschappelijke activiteiten, die lang niet altijd in het verlengde van zijn hoogleraarschap lagen of wetenschappelijk verantwoord waren. Zijn grote gezin, zijn reizen, en vooral ook zijn in het liberale Leiden afwijkende Limburgse en katholieke achtergrond, moesten evenzeer in beeld komen om zijn leven en werk te kunnen beschrijven.

Bovendien moest het toneel waarop Chorus acteerde worden beschreven. Chorus introduceerde in Leiden wat hij in Nijmegen had geleerd van Rutten: aandacht voor de praktische, toegepaste psychologie die de mensen kon verder helpen. Hij richtte zich aanvankelijk op de psychotechniek om zich later te verdiepen in karakterkunde en de psychologie van de levensloop. Het betrof steeds in die tijd actuele onderwerpen. Pas in de jaren zestig begon hij zich te verzetten tegen de Amerikaanse richting die de psychologie in Nederland insloeg, maar ook daarin had hij aanvankelijk medestanders. Dat beschrijft deze biografie, en met de persoon Chorus kan dus ook een tijdsbeeld geschetst worden van de Nederlandse beoefening van het vak.

De biografie is bij uitstek geschikt als kader waarin kennis van die verschillende facetten gebundeld kan worden. De menging van geobjectiveerde kennis afkomstig van artikelen en boeken van en over hem, met persoonlijke ervaringen uit interviews, gesprekken en getoetste eigen herinneringen, kan in de biografie - beter dan met andere middelen - na een afgewogen selectie worden vastgelegd op een wijze die de werkelijkheid het dichtst benadert. In de *werken* van de beschreven persoon klinkt zijn persoonlijkheid door: in het geval van Chorus is dat bijvoorbeeld de combattieve en vaak eenzijdige beoordeling van andere wetenschappers. In het *leven* komt de mens achter de wetenschapper, politicus, schrijver of ondernemer naar voren, en kunnen zijn 'werken' meer profiel krijgen. Bij Chorus versterkte zo zijn negatieve instelling zijn hardnekkigheid in het gevecht tegen de uitsluitend empirisch-analytische aanpak.

Binnen het genre biografie zijn verschillende categorieën te onderscheiden. Een indeling die Hans Renders - met verwijzing naar de Amerikaanse letterkundige James Lowry Clifford - noemt in zijn artikel 'Het zelfbewustzijn van de biograaf' (2007, *Zacht Lawijd*) is die van *objectieve, wetenschappelijk-historische, artistiek-wetenschappelijke, narratieve* en *fictionele* biografieën, met daarnaast het wat afwijkende type van